ISSN: 2008-8000

Analysis of the Status of Institutional Research in Universities Affiliated with the Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR)[1]

Article Type: Research

Ali Khorsandi Taskoh

Laleh Shakour Shahabi

Seyed Hadi Marjaei

Vadood Ghasem Talebi

Associate Professor; Educational Policy Studies, Department of Educational Planning and Administration, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. khorsandi@gmail.com

Corresponding Author:
PhD Graduate in Higher Education Management, Faculty of Education and Psychology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. l.shahabi2009@gmail.com

Associate Professor of Sociology, Department of Comparative Studies in Higher Education, The Institute for Research and Planning in Higher Education (IRPHE), Tehran, Iran. hdmarjaie@gmail.com

PhD Graduate in Higher Education Management, Faculty of Education and Psychology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. vadood.ghasemtalebi@gmail.com

Abstract

Objective: Establishing Institutional Research offices in universities affiliated with the Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR) is a proposed strategy to tackle financial constraints and promote scientific research. These offices would generate tailored, data-driven knowledge to support university-specific innovation and research, ultimately contributing to national scientific advancement. This study examines the current and desired state of Institutional Research (IR) in these institutions.

Methodology: This applied, descriptive-survey study employed a quantitative approach. The statistical population consisted of 300 managers, experts, and faculty from universities affiliated with ACECR (110 from Science and Culture University, 190 from Science and Arts University). A sample of 168 was selected via Cochran's formula and simple random sampling. Data was collected using a reliable researcher-made questionnaire (Cronbach's alpha = 0.92) and was analyzed using the Wilcoxon signed-rank test in SPSS-21.

Findings: Expert perspectives from ACECR universities revealed a significant gap in all dimensions of Institutional Research. The largest gaps were found in: Decision-Making (especially in using evidence from comparative studies and other universities' experiences). External Communications (specifically in engaging with industry/government for professional services).

Conclusion: In the short term, forming temporary teams and leveraging existing IT tools is an initial step for enhancing knowledge and data management. However, long-term institutionalization of dedicated Institutional Research offices with proper infrastructure and staff is crucial for structural transformation. This development establishes the foundation for evidence-based decision-making, effective communication, and accountable governance. It ultimately supports the sustainable development of universities and society through applied research.

Keywords: Institutional Research, Higher Education, Universities affiliated with Academic Ce nter for Education, Culture and Research

[1] This article is taken from a doctoral dissertation in Higher Education Management in Allameh Tabatabai University, which was completed in 1402.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.2008000.1404.17.1.3.5]

تحلیل وضعیت دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی[۱]

نوع مقاله: پژوهشی

علی خورسندی طاسکوه
دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران رایانامه: khorsandi@gmail.com

لاله شکورشهابی *
نویسنده مسئول: دانش‌آموخته دکتری رشته مدیریت آموزش عالی،دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبائی،تهران،ایران. رایانامه :L.shahabi2009@gmail.com

سید هادی مرجائی
دانشیار، موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران. رایانامه: Hdmarjaie@gmail.com

ودود قاسم طالبی
دانش‌آموخته دکتری رشته مدیریت آموزش عالی،دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبائی،تهران،ایران. رایانامه:vadood.ghasemtalebi@gmail.com

چکیده

هدف: ایجاد دفاتر دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی می‌تواند به‌عنوان راهکاری مؤثر برای حل مشکلات مالی و توسعه تحقیقات علمی این دانشگاه‌ها عمل کند. این دفاتر با گردآوری و تحلیل داده‌ها، دانش موردنیاز هر دانشگاه را تولید کرده و از تحقیقات و نوآوری‌ها پشتیبانی می‌کنند. این پژوهش به بررسی وضعیت موجود و مطلوب دانشگاه پژوهی در این دانشگاه‌ها می‌پردازد.

روش: این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و با استفاده از روش کمی توصیفی- پیمایشی انجام گردید، جامعه آماری را مدیران، کارشناسان و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی (دانشگاه علم و فرهنگ و دانشگاه علم و هنر) تشکیل می‌دهند که بر اساس آمار اداره کارگزینی این دانشگاه‌ها، تعداد ۱۱۰ نفر دانشگاه علم و فرهنگ و تعداد ۱۹۰ نفر دانشگاه علم و هنر می‌باشند. نظرات و دیدگاه‌های اساتید، مدیران و کارشناسان دانشگاه‌ها به شیوه نمونه‌گیری تصادفی و به تعداد ۱۶۸ نفر که با استفاده از فرمول کوکران به دست آمد، انتخاب شدند. ابزار استفاده‌شده در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته با ضریب پایایی ۰.۹۲ و بالای ۰.۷ است. با توجه به اینکه داده‌ها به‌صورت زوجی و از یک جامعه بودند، برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آزمون ویلکاکسون با بهره‌گیری از نرم‌افزارSPSS21 استفاده شد.

یافته‌ها: از دیدگاه خبرگان دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی در همه ابعاد و گویه‌های دانشگاه پژوهی شکاف وجود داشت و بالاترین شکاف مربوط به ابعاد "تصمیم سازی " و "ارتباطات " و گویه‌ی "انجام تصمیم‌سازی مبتنی بر مطالعات تطبیقی و با توجه به تجارب سایر دانشگاه‌ها و کشورها " در بعد تصمیم سازی و گویه‌ی " ارتباط دانشگاه با بیرون از دانشگاه با هدف ارائه خدمات حرفه‌ای به ذی‌نفعان (صنایع یا دولت)"در بعد ارتباطات می‌باشد؛ و سایر ابعاد به ترتیب (از شکاف بیشتر به کم‌تر)، تحلیل سیاست‌ها، پاسخگویی، ارزشیابی و پژوهشگری و مرجعیت اطلاعات در رتبه‌های بعدی قرار داشتند.

نتیجه‌گیری: در کوتاه‌مدت، تشکیل تیم‌های موقت و بهره‌گیری از ابزارهای فناوری اطلاعات موجود، گامی اولیه برای بهبود مدیریت دانش و داده است. بااین‌حال، نهادینه‌سازی دفاتر تخصصی دانشگاه پژوهی با زیرساخت و نیروی انسانی مناسب، برای تحول ساختاری، امری ضروری است. این توسعه، بنیان تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد، ارتباطات اثربخش و حکمرانی پاسخگویی را پی‌ریزی می‌کند و در نهایت از طریق پژوهش‌های کاربردی، به توسعه پایدار دانشگاه‌ها و جامعه منجر خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: آموزش عالی، دانشگاه پژوهی، دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

[۱] این مقاله برگرفته از رساله‌ی دکتری رشته مدیریت آموزش‌عالی از دانشگاه علامه‌طباطبائی است که در سال ۱۴۰۲ انجام شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

مقدمه

آموزش عالی به‌عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار هر جامعه‌ای، نقش محوری در تولید دانش، تربیت نیروی انسانی متخصص و پیشرفت فناوری ایفا می‌کند. دانشگاه پژوهی[1] نیز به‌عنوان قلب تپنده‌ی دانشگاه‌ها، موتور محرک نوآوری و پاسخگویی به نیازهای جامعه محسوب می‌شود. در این راستا، ارتباط تنگاتنگ بین آموزش عالی و دانشگاه پژوهی، منجر به ارتقای کیفیت آموزش، تولید دانش جدید و حل مسائل پیچیده‌ی جامعه خواهد شد. دانشگاه پژوهی به‌عنوان فعالیت‌های پژوهشی سازمان‌یافته در دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و سایر نهادهای علمی، نقش کلیدی در تولید دانش جدید، ارتقای سطح علمی اساتید و دانشجویان و پاسخگویی به نیازهای جامعه ایفا می‌کند. دانشگاه پژوهی با ایجاد محیطی پویا و خلاق، زمینه را برای رشد و توسعه‌ی علمی کشور فراهم می‌کند. نهاد دانشگاه پژوهی به‌منظور پیگیری جمع‌آوری، ترکیب و تحلیل داده‌های نهادی برای تکمیل نیازمندی‌های گزارش‌های ضروری و پشتیبانی فرایند تصمیم‌گیری در دانشگاه ابزاری برای دانشگاه فراهم می‌سازد تا به‌وسیله آن فعالیت‌های خود را موردبازنگری قرار داده، نقاط قوت و ضعف خود را معین کند و گزینه‌های مناسب را برای اصلاح خود انتخاب نمایند (مرجائی، ۱۳۹۴).

وبر[2] (۲۰۱۲) در پژوهشی با هدف توصیف نقش تخصصی دانشگاه پژوهی نشان داده است که فعالیت‌های دانشگاه پژوهی شامل: ۱) جمع‌آوری داده‌ها ۲) برنامه‌ریزی، سنجش و ارزیابی بر اساس ادغام اطلاعات مرتبط با نظریه، روش‌های تحقیق، تحلیل داده‌ها، آگاهی از اولویت‌های دانشگاه و تکنیک‌های ارتباط مؤثر ۳) کسب حمایت از همکاران دانشگاهی به‌منظور کار مشترک با دانشگاه پژوهی که به‌عنوان یک عمل پشتیبانی برای تصمیم‌گیری اهمیت دارد، است.

والری[3](۲۰۰۳) معتقد است دانشگاه پژوهی با اهداف مشخصی کار می‌کند. این دانشگاه با تشخیص ضعف‌ها و چالش‌های دانشگاه‌ها، مطالعه، برنامه‌ریزی و اقدام می‌کند تا این ضعف‌ها را کاهش دهد و به‌طور مؤثر با چالش‌ها مواجه شود. همچنین، در تحقق موفقیت بیشتر دانشگاه‌ها نقش مشاوره رئیس دانشگاه در امور سیاست‌گذاری، هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری را در نهاد دانشگاه ایفا می‌کند و پیوند بین تحقیق، سیاست و اقدام را فراهم می‌کند (نعمتی و موسوی، ۱۳۹۴).

آموزش عالی در دو دهه گذشته با چالش‌های زیادی مواجه شده است. این چالش‌ها عبارت‌اند از رشد فزاینده دانشجویان ورود به دانشگاه‌ها، گسترش نظام آموزش عالی بدون توجه به ظرفیت‌های موجود و توان بافت اقتصادی و اجتماعی جامعه، فشار رقابت با مؤسسات و بخش‌های اقتصادی و اجتماعی دیگر برای به دست آوردن منابع بیشتر، کاهش منابع مالی دولت و فشار از سوی جامعه و دیگر واحدهای ذینفع و نیاز به

[1] Institutional Research
[2] Webber
[3] Wallery

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

پاسخگویی و شفافیت بیشتر در نظام آموزش عالی. این چالش‌ها باعث شده‌اند که نظام دانشگاهی نیاز به بازنگری در ساختار، رسالت، اهداف، کارکردها و فرایندهای خود داشته باشد (رحمانی و فتحی واجارگاه، ۱۳۸۷).

دانشگاه پژوهی به‌عنوان یک نهاد تأثیرگذار در پشتیبانی از تصمیمات مدیریت دانشگاهی در ایران هنوز نهادینه نشده است. این در حالی است که آموزش عالی در ایران با بحران‌هایی مواجه است و توسعه‌نیافتگی سازمانی دانشگاه‌ها یکی از مشکلات بزرگ است. فقدان نهادینه شدن دانشگاه پژوهی یکی از نمادهای این توسعه‌نیافتگی است (فراستخواه،۱۳۸۸).

بر این اساس می‌توان گفت: در عصر کنونی که با پیچیدگی‌های فزاینده در عرصه‌های علمی، اقتصادی و اجتماعی مواجهیم، وجود نهادی تخصصی برای تصمیم‌سازی در دانشگاه‌ها به‌منظور اتخاذ تصمیمات صحیح و مبتنی بر شواهد، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. از سوی دیگر، داده‌های خامی که به‌طور روزمره در ساختارهای دانشگاهی و سازمانی تولید می‌شوند، بدون وجود یک نهاد نظام‌مند برای گردآوری، پالایش، تحلیل و تبدیل آن‌ها به دانش قابل‌استفاده، نمی‌توانند نقشی مؤثر در بهبود کیفیت تصمیم‌گیری ایفا کنند. دانشگاه‌های غیردولتی ایران، نظیر دانشگاه علم و فرهنگ و دانشگاه علم و هنر که زیرمجموعه جهاد دانشگاهی هستند، تأمین منابع مالی خود را عمدتاً از طریق شهریه‌های دانشجویی، طرح‌های پژوهشی درآمدزا و در مواردی کمک‌های خیرخواهانه انجام می‌دهند. این وضعیت، چالش‌هایی را در مسیر توسعه پایدار پژوهش‌های علمی و نوآوری در این دانشگاه‌ها ایجاد کرده است. بااین‌حال، طراحی و استقرار دفاتر دانشگاه پژوهی در این دانشگاه‌ها می‌تواند به‌عنوان یک راهکار راهبردی برای غلبه بر این محدودیت‌ها تلقی شود. این دفاتر، به‌مثابه ساختارهایی مرکزی، می‌توانند نقش تسهیلگر در هدایت، حمایت و تقویت فعالیت‌های علمی، پژوهشی و تصمیم‌سازی مبتنی بر داده ایفا نمایند.

پژوهش حاضر با هدف تبیین وضعیت موجود و مطلوب دفاتر دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی (دانشگاه علم و فرهنگ و دانشگاه علم و هنر) انجام شده است. تا از این طریق بتواند به شناسایی راه‌کارهای تحقق بهینه دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های موردمطالعه بپردازد. به این منظور پرسش ذیل مطرح می‌گردد.

وضعیت موجود و مطلوب دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های موردمطالعه از دیدگاه خبرگان چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

دانشگاه پژوهی به‌عنوان حوزه‌ای راهبردی در مدیریت آموزش عالی، نقش محوری در ارتقای کیفیت، پاسخگویی و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد ایفا می‌کند. این حوزه با تکیه بر گردآوری نظام‌مند داده‌ها، تحلیل اطلاعات و تولید دانش سازمانی، به‌عنوان پلی میان نظریه و عمل در مدیریت دانشگاهی عمل نموده است. مطالعات تاریخی نشان می‌دهد دانشگاه پژوهی از ابتدای شکل‌گیری دانشگاه‌های مدرن موردتوجه بوده اما به‌تدریج از رویکردی توصیفی به سمت نقشی تحلیلی- راهبردی تحول یافته است. چارچوب مفهومی حاضر با هدف ترسیم منظومه جامعی

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

از ابعاد مختلف دانشگاه پژوهی طراحی شده است. این چارچوب بر اساس مهم‌ترین یافته‌های پژوهش‌های معتبر در این حوزه (از جمله آثار ولکوین[1]، مرجائی، سربن[2] و دیگران) سه بعد کلیدی را پوشش می‌دهد:

جدول شماره ۱- چهارچوب مفهومی پژوهش

مبانی تاریخی و مفهومی دانشگاه پژوهی	کارکردهای دانشگاه پژوهی	ساختار دانشگاه پژوهی
کاولی[3] (۱۹۵۹): اولین واحد دانشگاه پژوهی در دانشگاه ایلینویز[4] فلدمن[5] (۱۹۹۵): ارتباط توسعه دانشگاه پژوهی با گسترش آموزش عالی پس از جنگ جهانی دوم نادری (۱۳۸۶): نقش گزارش دهی به دولت‌ها در توسعه جهانی دانشگاه پژوهی مرجائی (۱۳۹۴): تحولات تاریخی دانشگاه پژوهی آلتباخ و کلی[6] (۱۹۸۵): دانشگاه پژوهی به معنای ارزیابی پژوهش محور ساکتی (۱۳۸۳): فرایند مستمر طراحی، اجرا و ارزیابی پژوهش‌های مربوط به مدیریت و سازمان‌دهی دانشگاهی و...	ولکوین فردریک (۱۹۹۹): چهار کارکرد اصلی دانشگاه پژوهی ولکوین فردریک (۲۰۰۸). کارکردهای نوظهور واحدهای دانشگاه پژوهی سربن (۲۰۰۲): مدیریت دانش به‌عنوان کارکرد پنجم فرن و آیلیسورس[7] (۲۰۰۱): دانشگاه پژوهی را به‌عنوان یک موجودیت چند بعدی چامبرس[8] (۲۰۰۷): بنیانی برای تصمیمات مالی نعمتی، عباسپور و سپاهی (۲۰۱۸): برنامه‌ریزی استراتژیک، اعتباربخشی و تسهیل تعامل دانشگاه و صنعت از عملکردهای دیگر موسوی امیری، (۱۳۹۴): برقراری ارتباط پویا با محیط بوتا و همکاران[9] (۲۰۲۴): تقویت ظرفیت در دانشگاه پژوهی: همکاری و هم‌افزایی؟ ایرینیو و آتیبونی[10] (۲۰۲۵): نقش دانشگاه پژوهی در اطلاع‌رسانی شیوه‌های حکمرانی آموزش عالی پرکین و چاندرا[11] (۲۰۲۱): افزایش تجزیه‌وتحلیل در آموزش‌عالی: ظهور دانشگاه پژوهی	پترسون[12] (۱۹۸۵): جمع‌آوری اطلاعات در مورد ساختارها موفو[13] (۱۹۹۹): مطالعات منطقه‌ای و ایالتی دفاتر دانشگاه پژوهی ولکوین (۲۰۰۸): مطالعات بوم‌شناسی چهاربخشی ولکوین (۲۰۱۲): اندازه‌های متفاوت دفاتر مرجائی (۱۳۹۴): تحلیل اطلاعات توسط دانشگاه‌پژوهان

دانشگاه پژوهی از نظر مفهومی

1 Frederick Volkwein
2 Serban,A.M
3 Kavli
4 University of Illinois
5 Feldman
6 Altbach, P. G., & Kelly
7 Feeren, A. S., & Aylesworth, M. S.
8 Chambers
9 Botha, J., Webber, K., Williams, J., et al.
10 Eryenyu, C., & Atibuni, D. Z.
11 Perkin & Chandra
12 Peterson
13 Muffo

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

دانشگاه پژوهی به‌عنوان یک مفهوم نوین در آموزش عالی شناخته نمی‌شود زیرا از زمان تأسیس نخستین دانشگاه‌ها همواره در توجّه صاحب‌نظران آموزش عالی بوده است؛ اما نخستین مطالعه درون دانشگاهی درزمینه‌ی دانشگاه پژوهی با الگوبرداری از ساختار دانشگاه‌های اسکاتلندی و ایرلندی توسط دانشگاه یِل[1] در سال ۱۷۰۱ آغاز شد. همچنین دانشگاه یل در سال ۱۹۱۸ برنامه‌ریزی درسی را موردبررسی قرار داد که اهمیت ویژه‌ای در حوزه دانشگاه پژوهی دارد؛ اما اولین واحد دانشگاه پژوهی در سال ۱۹۱۸ در دانشگاه ایلینویز تأسیس شد (کاولی، ۱۹۵۹).

مرجائی (۱۳۹۴) در گزارش خود تحولات تاریخی دانشگاه پژوهی را بدین‌صورت توصیف می‌کند: در دهه‌های ۶۰ تا ۹۰، دفاتر دانشگاه پژوهی از تأکید بر ارائه خدمات اطلاعاتی در دهه ۶۰ به نقش انتقادی در دهه ۷۰ و به‌عنوان عامل تغییر در دهه ۸۰ تحول یافتند. در دهه ۹۰، نقش آن‌ها به‌عنوان تحلیل‌گر سیاست‌های دانشگاه و بازتعریف خود اندیشی حرفه‌ای دانشگاه معرفی شد. در پایان قرن بیستم، دانشگاه پژوهی به‌عنوان دستیاری برای سازگاری با محیط متغیر و بازطراحی مداوم دانشگاه شناخته می‌شود (مرجائی، ۱۳۹۴).

ریشه‌های شکل‌گیری دانشگاه پژوهی به ایالات‌متحده بازمی‌گردد و در این کشور، نقش، کارکرد و حرفه تخصصی آن در دانشگاه‌ها به‌خوبی مورد شناخت قرار گرفته است. توسعه دانشگاه پژوهی در ایالات‌متحده با گسترش چشمگیر آموزش پس از جنگ جهانی دوم مرتبط بوده و به شکل‌گیری اهتمامی هماهنگ از سوی دولت در برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد منابع انجامید (فلدمن،۱۹۹۵). این مسئله باعث شد که مؤسسات آموزش عالی در یک فرایند خود مطالعه قرار گیرند که به تعیین استانداردهای پذیرش دانشجو، تنظیم نرخ شهریه، توسعه فعالیت‌های درآمدزا و ارزیابی ماندگاری دوره‌های آموزشی، به همراه برخی دیگر از فعالیت‌هایی که به‌طور سنتی با موضوع دانشگاه پژوهی در ارتباط‌اند، کمک کند؛ اما در سطح جهانی، توسعه دانشگاه پژوهی به ارائه گزارش‌ها و اطلاعات آماری توسط مؤسسات مختلف به امر و خواست دولت‌ها مدیون است و دلیل توسعه بیشتر آن، گسترش و تکامل نیازها و الزامات گزارش دهی و پاسخگویی تعریف شده است (نادری، ۱۳۸۶). آلتباخ و کلی (۱۹۸۵) دانشگاه پژوهی را به‌عنوان یک پژوهشی تعریف می‌کنند که در مؤسسات آموزش عالی، به‌منظور جمع‌آوری داده و تحقق برنامه‌ریزی سازمانی و تصمیم‌گیری انجام می‌شود. این نوع تصمیم‌گیری نیازمند پژوهش و ارزیابی است، به‌عبارت‌دیگر، "ارزیابی پژوهش محور " است. ساکتی (۱۳۸۳) در یک تعریف از دانشگاه پژوهی این‌گونه بیان نموده است: فرایند مستمر طراحی، اجرا و ارزیابی پژوهش‌های مربوط به مدیریت و سازمان‌دهی دانشگاهی، برنامه‌های توسعه‌ای (جامع، استراتژیک، بلندمدت و کوتاه‌مدت)، برنامه‌های آموزشی، درسی، پژوهشی و برنامه‌های خدمات علمی و مشاوره‌ای دانشگاهی و بهینه‌سازی نظام تخصیص منابع (انسانی، مالی، کالبدی، اطلاعاتی، زمانی) دانشگاهی و همچنین انجام مطالعات مربوط به اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان و سایر ذی‌نفعان و مخاطبین درون و برون دانشگاهی و نیز انجام روند پژوهشی کلیه پدیده‌ها

1 Yale

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

و فرایندهای کلیدی دانشگاهی نظیر نظام مدیریت مالی و اداری و تضمین کیفیت برنامه‌ها و نظام‌های مدیریتی دانشگاهی از طریق اعتبارسنجی (ارزیابی درونی و برونی) و رتبه‌بندی دانشگاهی و بهینه‌سازی نظام خدمات اطلاعات مدیریت به‌منظور بهره‌گیری از همه موارد بالا برای تصمیم‌سازی مدیران عالی، میانی و اجرائی دانشگاهی (ساکتی، ۱۳۸۳).

دانشگاه پژوهی از نظر کارکردی

در سال ۱۹۹۹، ولکوین چهار کارکرد اساسی برای واحدهای دانشگاه پژوهی تعریف کرد: الف) مرجعیت اطلاعاتی و تصمیم‌سازی؛ ب) مسئله گشایی و راه‌حل یابی؛ ج) تحلیل سیاست‌ها و راهبردها؛ د) ارزشیابی و پژوهشگری و سپس در سال ۲۰۰۲، سرین مدیریت دانش را به‌عنوان کارکرد پنجم دانشگاه پژوهی معرفی کرد. در رویکرد جدید دانشگاه پژوهی، متخصصان به‌عنوان مشوقان و تسهیلگران فرآیند یادگیری مادام‌العمر و افزایش دانش، مهارت و تجربیات دانشگاهیان عمل می‌کنند و به توسعه و بهبودی منابع انسانی در دانشگاه کمک می‌کنند. سربن باور دارد که با اجرای مدیریت دانش در دانشگاه، کارکردهای سنتی واحدهای دانشگاه پژوهی نیز بهبود خواهد یافت. به‌عبارت‌دیگر برای تحقق پنجمین کارکرد این واحد، متخصصان دانشگاه پژوهی بایستی ویژگی‌ها و صفات ممیزه دانشجویان سازمانی را کسب کنند و به اجرای استراتژی مدیریت دانش در دانشگاه بپردازند (ولکوین فردریک، ۱۹۹۹).

دانشگاه پژوهی درصدد است تا به اصول برتری، کیفیت و پاسخگویی در فراهم آوردن اهداف و اطلاعات جامع درباره سازمان به مسئولین امر دست یابد. اهداف اصلی دانشگاه پژوهی ارائه‌ی تحقیقات دقیق، خوش‌خوان و به‌موقع؛ متناسب با مخاطبان متنوع، با هدف تشویق تصمیم‌گیری آگاهانه و توسعه‌ی مأموریت اصلی دانشگاه است. مأموریت اصلی دفتر دانشگاه پژوهی فراهم آوردن اطلاعات مرکزی و پشتیبانی تحلیل برای طراحی و مدیریت دانشگاه است و نیز فعالیت‌های ارزشیابی تا دانشگاه بتواند کار خود را به‌خوبی به انجام برساند. دفتر دانشگاه پژوهی دانشگاه مسئولیت اصلی را در تحلیل و تفسیر داده‌ها درباره نقش دانشگاه، تحلیل و تفسیر داده‌ها درباره محیط دانشگاه، انتقال داده‌ها به اطلاعاتی که طراحی دانشگاه، تصمیم‌سازی، سیاست سازی را پشتیبانی کنند و تخمین و انتقال اطلاعات دانشگاهی به کمیته دانشگاه را بر عهده دارد. این دفتر وظیفه دارد به دانشگاه در امور دانشگاهی و دیگر کارکردهای آن، خدمات‌رسانی کند (مرجائی، ۱۳۹۴).

دانشگاه پژوهی درصدد است تا به اصول برتری، کیفیت و پاسخگویی در فراهم آوردن اهداف و اطلاعات جامع درباره سازمان به مسئولین امر دست یابد. اهداف اصلی دانشگاه پژوهی ارائه‌ی تحقیقات دقیق، خوش‌خوان و به‌موقع؛ متناسب با مخاطبان متنوع، با هدف تشویق تصمیم‌گیری آگاهانه و توسعه‌ی مأموریت اصلی دانشگاه است. مأموریت اصلی دفتر دانشگاه پژوهی فراهم آوردن اطلاعات مرکزی و پشتیبانی تحلیل برای طراحی و مدیریت دانشگاه است و نیز فعالیت‌های ارزشیابی تا دانشگاه بتواند کار خود را به‌خوبی به انجام برساند. دفتر دانشگاه پژوهی دانشگاه مسئولیت اصلی را در تحلیل و تفسیر داده‌ها درباره نقش دانشگاه، تحلیل و تفسیر داده‌ها درباره محیط دانشگاه، انتقال داده‌ها به

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

اطلاعاتی که طراحی دانشگاه، تصمیم‌سازی، سیاست سازی را پشتیبانی کنند و تخمین و انتقال اطلاعات دانشگاهی به کمیته دانشگاه را بر عهده دارد. این دفتر وظیفه دارد به دانشگاه در امور دانشگاهی و دیگر کارکردهای آن، خدمات‌رسانی کند (مرجائی، ۱۳۹۴).

فرن و آیلیسورس(۲۰۰۱) دانشگاه پژوهی را به‌عنوان یک موجودیت چندبعدی می‌بینند که شامل حوزه‌های مختلفی از سه کارکرد اصلی دانشگاه یعنی آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی، می‌شود. آن‌ها بر این باورند که این واحد به مسائل متعددی ازجمله مدیریت ثبت‌نام، نرخ فارغ‌التحصیلی کارآگاهی و ارزیابی و چالش‌های مرتبط با تدریس و خروجی‌های دانشجویان پاسخ می‌دهد. چامبرس[1] (۲۰۰۷) دانشگاه پژوهی را بنیانی برای تصمیمات مالی به‌منظور ارتباط میان تحقیق و برنامه‌ریزی در آموزش عالی تعریف کرده است. نعمتی، عباسپور و سپاهی (۲۰۱۸) نشان دادند که دانشگاه پژوهی، علاوه بر انجام چهار وظیفه اصلی به‌عنوان مرجع اطلاعات، تخصص گرایی، تحلیلگری سیاست‌ها و پژوهش، دارای عملکردهای دیگری نیز است. این عملکردها شامل مدیریت دانش، مدیریت اطلاعات، برنامه‌ریزی استراتژیک، اعتباربخشی و تسهیل تعامل دانشگاه و صنعت می‌باشد.

آندریا سِربان و جینگ لوآن[2] در جلد ۱۱۳ نشریه جهت‌گیری‌های نوین برای دانشگاه پژوهی، طبق جدول شماره ۲، چهار وجه ارائه‌شده که با افزودن وجه پنجم یعنی دانشگاه پژوهی به‌عنوان مدیر دانش، گسترش یافته است. به نظر می‌رسد خلق و مدیریت دانش، نوعی از هوشمندی سازمانی است که باعث رشد و پیشرفت دیگران می‌شود (مرجائی، ۱۳۹۴).

جدول شماره ۲، پنج وجه دانشگاه پژوهی

نقش و فرهنگ‌سازمانی	اهداف و مخاطبین	
	سازنده و درونی- برای پیشرفت	تلخیصی و بیرونی- برای پاسخگویی
نقش اداری و سازمانی	برای توصیف دانشگاه- دانشگاه پژوهی به‌عنوان مرجع اطلاعات	برای ارائه بهترین مورد- دانشگاه پژوهی به‌عنوان متخصص روابط عمومی
نقش علمی و تخصصی	تحلیل جایگزین‌ها- دانشگاه پژوهی به‌عنوان تحلیل‌گر سیاست‌ها	برای تأمین شواهد بی‌طرفانه در ارتباط با اثربخشی- دانشگاه پژوهی به‌عنوان دانشمند و پژوهشگر
فناوری	جمع‌آوری و تغییر داده‌ها به دانش و اطلاعات؛ همکاری در زمینه ایجاد و حفظ انبارهای اطلاعات و تسهیل فرایند خلق، استفاده و اشتراک دانش؛ دانشگاه پژوهی به‌عنوان مدیر دانش	

منبع: مرجائی، ۱۳۹۴

[1] Chambers
2 Serban, A. M., & Luan, J.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

دانشگاه پژوهی با برقراری ارتباط پویا با محیط، ارائه خدمات مطالعاتی، تحقیقاتی و مشاوره به مشتریان چندگانه را برای ارتقای پاسخگویی بیرونی دانشگاه بهبود می‌بخشد (موسوی امیری، ۱۳۹۴).

کارکردهای نوظهور واحدهای دانشگاه پژوهی شامل افزایش سرعت فرآیند گردآوری و تبدیل داده به اطلاعات، تبدیل اطلاعات به دانش سازمانی، تسریع فرآیند تبدیل دانش ضمنی به دانش صریح سازمانی و ایجاد فرصت‌هایی برای خلق، توزیع و بهره‌برداری از دانش سازمانی در دانشگاه‌ها می‌باشد. از دیدگاه پیترسون، واحدهای دانشگاه پژوهی از ارائه خدمات مدیریتی در ابتدا، به یک عامل تغییر در دوران حاضر مبدل شده‌اند (ولکوین فردریک،۲۰۰۸). جاودانی (۱۳۸۲) چهار نقش کلیدی دانشگاه پژوهی را تبیین کرده است: ۱) جمع‌آوری داده‌های عملکرد مؤسسه و محیط آن، ۲) تحلیل و تفسیر این داده‌ها، ۳) تبدیل و تفسیر داده‌ها به اطلاعاتی قابل‌استفاده برای برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری و ۴) استفاده از اطلاعات برای مسائل آکادمیک و مدیریتی (جاودانی،۱۳۸۲).

مطالعه ایرینیو و آتیبونی(۲۰۲۵) با عنوان "نقش دانشگاه پژوهی در اطلاع‌رسانی شیوه‌های حکمرانی آموزش عالی در شرق آفریقا " به بررسی تأثیر دانشگاه پژوهی بر بهبود حکمرانی آموزش عالی در این منطقه می‌پردازد. این پژوهش با سه هدف اصلی شامل ارائه چشم‌اندازهای آینده برای سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد، تقویت تحقیقات نهادی و هشدار به مؤسسات برای پذیرش دانشگاه پژوهی به‌عنوان استراتژی مدیریتی، چارچوبی عملی برای اجرای مؤثر دانشگاه پژوهی در شرق آفریقا ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد چگونه این حوزه می‌تواند به تصمیم‌گیری مبتنی بر داده و حکمرانی اثربخش در آموزش عالی کمک کند (ارینیو و آتیبونی، ۲۰۲۵). مطالعه بوتا و همکاران (۲۰۲۴) با عنوان "تقویت ظرفیت در دانشگاه پژوهی: همکاری و هم‌افزایی؟" نشان می‌دهد که ماهیت و اجرای دانشگاه پژوهی در مناطق مختلف جهان تحت تأثیر شرایط ملی و منطقه‌ای به شکل‌های متفاوتی ظهور کرده است، به‌طوری‌که در ایالات‌متحده به‌صورت ساختاری و تخصصی، در بریتانیا پراکنده و در اروپا و آفریقای جنوبی به شکل مدل‌های ترکیبی توسعه یافته است. باوجود این تفاوت‌ها، چالش‌های مشترکی مانند نیاز به تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد، دسترسی به داده‌های کلان و الزامات پاسخگویی در تمام مناطق مشاهده می‌شود. نویسندگان بر ضرورت تحول به سمت رویکردی سیستماتیک تر با تأکید بر تعامل با سیاست‌گذاران، یادگیری سازمانی، ارتباط با استراتژی‌های نهادی و تحلیل داده‌های کلان تأکید می‌کنند و پیشنهاد می‌دهند که دانشگاه پژوهی باید به‌عنوان عملکردی درونی و میان‌رشته‌ای در مؤسسات نهادینه شود و از همکاری‌های بین‌المللی برای حرفه‌ای سازی این حوزه استفاده گردد (بوتا و همکاران،۲۰۲۴).

در پژوهشی که توسط کیم و کیم[1] (۲۰۲۳) با هدف شناسایی وضعیت موجود مخازن داده‌های دفتر دانشگاه پژوهی در حوزه علم و فناوری و ارائه راهکارهایی برای فعال‌سازی آن‌ها انجام شده است، در این مطالعه، تحلیل موردی و مصاحبه با مدیران مخزن در داخل و خارج از کشور

[1] Kim, Y. H., & Kim, J.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

انجام شده است و استراتژی‌هایی را با تمرکز بر ایجاد مقررات و سیاست‌های مخزن داده‌ها، بهبود آگاهی از اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی و افزایش مدیریت کیفیت داده‌های پژوهشی پیشنهاد گردیده است. در پژوهشی دیگر وانتابه[1] (۲۰۲۳) با استفاده از داده‌های دانشگاه پژوهی از دانشگاهی در ژاپن (شامل داده‌های انتشارات هیئت‌علمی و داده‌های جمعیت شناختی)، ویژگی‌های فردی و انواع محققان دانشگاهی را که در تحقیقات مرتبط با اهداف توسعه پایدار (SDGs[2]) شرکت داشتند، موردبررسی قرار داده است. در پژوهشی که سگال و رانی[3] (۲۰۲۳) با عنوان " دستیابی به توسعه پایدار آموزش با کیفیت از طریق تجزیه‌وتحلیل داده‌ها در دانشگاه پژوهی: بینش‌ها و کاربردها " انجام گردیده است بر اهمیت داده‌های آموزشی موجود در دفاتر دانشگاه پژوهی و لزوم تجزیه‌وتحلیل آن‌ها به جهت شناسایی عوامل مختلف پیشرفت تحصیلی دانشجویان تأکید شده است و در ادامه مدل پیشنهادی برای پر کردن شکاف بین یادگیرنده و مربی و ارائه یک سیستم عملیاتی و مالی سالم برای مؤسسات و دستیابی به هدف توسعه پایدار آموزش با کیفیت ارائه گردیده است. در پژوهشی که توسط پرکین و چاندرا (۲۰۲۱) با عنوان "افزایش تجزیه‌وتحلیل در آموزش عالی: ظهور دانشگاه پژوهی " انجام گردیده است، به تغییر نقش دفاتر دانشگاه پژوهی از نقش گزارشگری به تحلیلگری اشاره شده است و اینکه نیاز به تجزیه‌وتحلیل و تصمیم‌گیری مبتنی بر داده در آموزش عالی و حرکت این دفاتر به سمت هوش تجاری در حال افزایش است.

داگلاس و چریکو[4](۲۰۲۰) در مقاله خود تأکید می‌کنند که بحران کرونا چالش‌های اقتصادی جدی برای دانشگاه‌ها ایجاد کرده و سرمایه‌گذاری در قابلیت‌های دانشگاه پژوهی را ضروری ساخته است. آن‌ها دانشگاه پژوهی را مبتنی بر تصمیم‌گیری داده محور می‌دانند که پنج عملکرد کلیدی دارد: مدیریت اطلاعات دانشگاهی، ثبت‌نام و امور مالی ارزیابی برنامه‌ها، گزارش دهی نهادی و برنامه‌ریزی استراتژیک. این مطالعه بر نقش حیاتی دانشگاه پژوهی در کمک به دانشگاه‌ها برای عبور از بحران‌ها تأکید می‌ورزد (داگلاس و چریکو،۲۰۲۰).

وبر (۲۰۱۸) در بخشی از کتاب " ظرفیت‌سازی در دانشگاه پژوهی و حمایت از تصمیم‌گیری در آموزش عالی " با عنوان "دانشگاه پژوهی و حمایت از تصمیم‌گیری در آموزش عالی: ملاحظات امروز و فردا " آورده است: اگرچه ممکن است در برخی تنظیمات به آن دانشگاه پژوهی گفته نشود، کارهای بسیاری در سراسر مؤسسات در سراسر جهان انجام شده است که زیر چتر کلی دانشگاه پژوهی قرار می‌گیرند. داشتن رهبران آگاه و ماهر، ارزش درک شده این واحد پشتیبانی تصمیم را افزایش می‌دهد و به‌نوبه خود، ظرفیت‌سازی دانشگاه پژوهی را در آموزش عالی امروز تسهیل می‌کند (وبر،۲۰۱۸). گاگلیاردی و همکاران[5] (۲۰۱۸) نقش دانشگاه پژوهی را از حاکمیت داده، نظارت و انطباق به سمت نقش مترجم و راوی بیان کرده‌اند و شاخص‌ترین تغییر را در این دانسته‌اند که دانشگاه پژوهی دیگر به‌عنوان تنها کارگزار حوزه داده و تحلیل شناخته

1 Watanabe, M
2 Sustainable Development Goals
3 Sehgal, R., Rani, N.
4 Douglas & Cherico
5 Gagliardi, J., Parnell, A., & Carpenter-Hubin, J.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

نمی‌شود و دانشگاه پژوهی باید نقش یک معلم را ایفا کند و مطمئن شود که داده‌ها و تحلیل‌ها دقیق به‌موقع، مرتبط، یکپارچه و ایمن باشند. علاوه بر این، دانشگاه پژوهی باید به کاتالیزوری تبدیل شود که استفاده از تجزیه‌وتحلیل داده برای اقدام عملی در جهت منافع دانشجویان را تسهیل کند (گاگلیاردی و همکاران، ۲۰۱۸). جانسون[1] (۱۹۹۸) علم‌سنجی و رتبه‌بندی مؤسسات دانشگاهی را به‌عنوان کارکردهای دانشگاه پژوهی معرفی کرده است. در نهایت، سوآپ و مونتگمری[2] (۱۹۷۰) بررسی کرده‌اند که فرایند دانشگاه پژوهی در هر دانشگاه بر اساس نیازهای اطلاعاتی و برنامه‌ریزی آن نهاد انجام می‌شود.

دانشگاه پژوهی از منظر ساختاری

دانشگاه‌پژوهان در کشورهای توسعه‌یافته با ایجاد انجمن‌ها و بسترهای مبادله اطلاعاتی، به تبادل اطلاعات با یکدیگر می‌پردازند تا بتوانند تجربیات و دستاوردهای خود را با سازمان‌های مشابه مقایسه کنند. در دنیا امروزه بیش از ۵۰ انجمن دانشگاه پژوهی در اروپا، آمریکا، کانادا، استرالیا، جنوب شرقی آسیا، چین و آفریقای جنوبی فعالیت می‌کنند. سازمان‌هایی که در آمریکا این همکاری‌ها را تسهیل می‌کنند، سازمان‌هایی از قبیل انجمن تبادل داده دانشگاه‌های آمریکا (AAU[3])، انجمن دانشگاه پژوهی (AIR[4])، انجمن دانشگاه پژوهی در جنوب (SAIR[5]) و سایر مراکز هستند. دانشگاه پژوهی منبع بسیاری از اطلاعاتی است که بدنه‌های اعتباربخشی به دانشگاه‌ها در سطح ملّی و منطقه‌ای از آن برای تأمین استانداردهای اعتباربخشی استفاده می‌کنند. علاوه بر گزارش دهی دانشگاه‌پژوهان اغلب به تحلیل اطلاعات می‌پردازند که از آزمون‌های ساده‌ی معناداری آغاز می‌شود و تا طراحی و به‌کارگیری مدل‌های علی و پیش‌بینی کننده‌ی آماری ادامه می‌یابد. این مدل‌ها اغلب در پشتیبانی تصمیم‌سازی دانشگاهی، ارزشیابی و مدیریت استراتژیک دانشگاه استفاده می‌شوند؛ بنابراین نهاد دانشگاه پژوهی برای عملکرد بهتر در شبکه‌ای از تعاملات و روابط بین بخش‌های درون دانشگاهی و برون دانشگاهی مستقر می‌شود (مرجائی، ۱۳۹۴).

ولکوین (۱۹۹۰–۲۰۰۸)، در ادامه‌ی تحقیقات پترسون (۱۹۸۵)، از دهه‌ی ۱۹۸۰ مشغول به جمع‌آوری اطلاعات در مورد ساختارها و عملکرد دفاتر دانشگاه پژوهی بوده است. علاوه بر این، موفو (۱۹۹۹) خلاصه‌ای از مطالعات منطقه‌ای و ایالتی دفاتر دانشگاه پژوهی را نیز ارائه کرده است. مطالعات زیادی در سال‌های مختلف، با اثبات تنوع دانشگاه پژوهی به‌عنوان یک حرفه، انجام شده که نشان می‌دهد دفاتر دانشگاه پژوهی اندازه‌های بسیار متفاوتی دارند. این مطالعات هم‌چنین حاکی از آن است که به‌طور متوسط در هر دفتر در کانادا پنج نفر و در جنوب چهار نفر

1 Johnson
2 Saupe, Joe L. & Montgomery
3 Association of American Universities
4 Association for Institutional Research
5 Southern Association for Institutional Research

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

مشغول به کار هستند. این در حالی است که در نیوانگلند و شمال شرق، دفاتر دانشگاه پژوهی یک و دونفره بسیار رایج هستند (ولکوین و همکاران،۲۰۱۲).

برخی از دفاتر پژوهش سازمانی نسبتاً جدید و توسعه‌نیافته هستند که در آن گاهی عضوی از دانشکده به دستور رئیس یا معاون دانشگاه، وظیفه‌ی انجام دانشگاه پژوهی را به عهده گرفته است. دفاتر بزرگ و پیشرفته‌ای نیز وجود دارد که معتبر بوده و با گذشت زمان اعتماد رئیس دانشگاه و معاونین آن را جلب کرده‌اند. دفاتر دانشگاه پژوهی دیگر بسیار غیر منسجم بوده و به‌صورت پراکنده و در گوشه و کنار دانشگاه انجام می‌گیرد. مطالعات بوم‌شناسی چهاربخشی به توصیف و انعکاس مسائل مربوطه به این حیطه می‌پردازند (ولکوین،۲۰۰۸-۱۹۹۰).

فرد ولکوین و همکارانش به‌طور جامع در مورد ساختار سازمانی دفاتر دانشگاه پژوهی، اندازه این دفاتر و مکان‌های سازمانی آن‌ها نوشتند. ولکوین توضیح می‌دهد که چگونه این سه عامل می‌توانند به‌طور قابل‌توجهی بر نوع کار موردنیاز در دفتر دانشگاه پژوهی و مهارت‌های بعدی لازم برای تکمیل این کار تأثیر بگذارند(ولکوین ،۲۰۰۸،۱۹۹۰).

با توجه به تحولات اخیر در حوزه هوش تجاری و مدیریت دانش، پژوهش حاضر ضرورت بازتعریف نقش دانشگاه پژوهی را در دانشگاه‌های موردمطالعه به‌عنوان «مشاور راهبردی» مورد تأکید قرار می‌دهد. درحالی‌که تجربیات جهانی نشان می‌دهد دانشگاه پژوهی می‌تواند به‌عنوان «مغز متفکر» دانشگاه عمل کند، در ایران این واحدهایی عمدتاً به جمع‌آوری داده‌های اولیه و گزارش دهی اداری محدود شده‌اند و از نقش تحلیلی و راهبردی خود فاصله دارند. علاوه بر این، در بسیاری از کشورها، انجمن‌های تخصصی دانشگاه پژوهی (مانند[1] AIRدر آمریکا) نقش کلیدی در توسعه استانداردها و تبادل تجربیات ایفا می‌کنند. پژوهش حاضر با توجه به این خلأها، به دنبال ارائه الگویی بومی است که همسو با نیازهای خاص دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی طراحی شده و می‌تواند زمینه‌ساز تحول در نقش و جایگاه دانشگاه پژوهی در سطح ملی باشد. این مطالعه با شناسایی شکاف بین وضع موجود و مطلوب، راهکارهایی برای تبدیل دانشگاه پژوهی از یک واحد حاشیه‌ای به مرکزی راهبردی در مدیریت دانشگاه‌ها ارائه می‌دهد.

از سوی دیگر، یافته‌های این پژوهش می‌تواند به تدوین راهکارهای عملی برای ارتقای دانشگاه پژوهی در جهاد دانشگاهی منجر شود، از جمله توسعه شبکه‌های تبادل اطلاعات بین دانشگاه‌های وابسته، طراحی برنامه‌های آموزش حرفه‌ای برای تقویت شایستگی‌های فنی و تحلیلی کارکنان و استقرار سیستم‌های پایش و ارزیابی مستمر عملکرد. این مطالعه با الهام از تجربیات موفق جهانی، اما با در نظر گرفتن ویژگی‌های منحصربه‌فرد جهاد دانشگاهی، چارچوبی بومی برای تبدیل دانشگاه پژوهی به عاملی پیشران در تحول آموزش عالی ارائه می‌دهد.

1 Association for Institutional Research

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

روش پژوهش

با توجه به ماهیت پرسش پژوهش مطرح‌شده، پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و با استفاده از روش کمی توصیفی- پیمایشی انجام گردید، جامعه آماری را مدیران، کارشناسان و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی (دانشگاه علم و فرهنگ و دانشگاه علم و هنر) را شامل می‌شد که بر اساس آمار اداره کارگزینی این دانشگاه‌ها، تعداد ۱۱۰ نفر دانشگاه علم و فرهنگ و تعداد ۱۹۰ نفر دانشگاه علم و هنر بودند. نظرات و دیدگاه‌های اساتید، مدیران و کارشناسان دانشگاه‌ها به شیوه نمونه‌گیری تصادفی و به تعداد ۱۶۸ نفر که با استفاده از فرمول کوکران به دست آمد، انتخاب شدند و ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که ابعاد و مؤلفه‌های آن بر اساس مقاله «الگوی دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی» (شکور شهابی، ۱۴۰۲) طراحی و تدوین شد. برای ارزیابی روایی محتوایی، ابعاد و گویه‌ها موردبررسی صاحب‌نظران قرار گرفتند و روایی سازه نیز با بهره‌گیری از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و دوم مورد تأیید قرار گرفت. جهت بررسی پایایی ابزار، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برابر با ۰.۹۲ به دست آمد و نشان‌دهنده‌ی پایایی بسیار مناسب پرسشنامه بود. افزون بر این، شاخص برازش کلی مدل (GOF[1]) نیز برابر با ۱ محاسبه شد که حاکی از برازش قوی و مناسب مدل پژوهش بود. پرسش‌نامه مذکور دارای ۴۲ جفت سؤال متناظر دانشگاه پژوهی در شش بعد ارتباطات (۶ گویه)، مرجعیت اطلاعات (۶ گویه)، ارزشیابی و پژوهشگری (۷ گویه)، پاسخگویی (۱۱ گویه)، تصمیم‌سازی (۴ گویه) و تحلیل سیاست‌ها (۸ گویه) با هدف بررسی وضع موجود و وضع مطلوب است که در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (غیرفعال، فعالیت ضعیف، متوسط، فعال، خیلی فعال) و (بسیار ضعیف، ضعیف، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) طراحی و تنظیم که به ترتیب از ۱ تا ۵ نمره‌گذاری گردیده بود. برای تعیین نرمال یا غیر نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد.

با توجه به اینکه داده‌ها به‌صورت زوجی و از یک جامعه بودند، برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آزمون ویلکاکسون با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS21 استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

به‌منظور آشنایی با پاسخ‌دهندگان، متغیرهای جمعیت شناختی از جمله جنسیت، سطح تحصیلات، مرتبه علمی، سن، دانشگاه و سابقه کار آن‌ها به‌طور دقیق در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

[1] Goodness of Fit

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

جدول شماره ۳، توزیع پاسخ‌دهندگان، بر اساس متغیرهای جمعیت شناختی: جنسیت، سطح تحصیلات، مرتبه علمی، سن، دانشگاه و سابقه کار

ویژگی‌های جمعیت شناختی		فراوانی	درصد
جنس	زن	۵۹	۳۵.۱۱
	مرد	۱۰۹	۶۴.۸۸
مرتبه علمی	دانشیار	۲۵	۱۴.۷
	استادیار	۷۹	۴۷.۰۵
	غیر هیئت‌علمی	۵۴	۳۲.۳۵
	مربی	۱۰	۵.۸۸
میزان سابقه کار	بیست سال به بالا	۷۸	۴۷
	پانزده تا بیست سال	۳۰	۱۷.۶۴
	ده تا ۱۵ سال	۲۵	۱۴.۷
	پنج تا ده سال	۱۰	۵.۸۸
	یک تا ۵ سال	۲۵	۱۴.۷
دانشگاه	دانشگاه علم و هنر	۱۱۸	۷۰.۵۸
	دانشگاه علم و فرهنگ	۵۰	۲۹.۴۱
میزان تحصیلات	دکتری	۱۰۴	۶۱.۷۶
	کارشناسی ارشد	۴۹	۲۹.۴۱
	کارشناسی	۱۵	۸.۸۲
کل		168	٪۱۰۰

با توجه به یافته‌های پژوهش مقدار، ۶۱.۷۶ درصد از پاسخ‌گویان دارای تحصیلات دکتری هستند، ۲۹.۴۱ دارای مدرک فوق‌لیسانس هستند و ۸.۸۲ درصد دارای مدرک لیسانس هستند. تعداد ۱۰۹ نفر از پاسخ‌گویان را مرد که معادل ۶۴.۸۸ درصد از کل می‌باشد و تعداد ۵۹ نفر معادل ۲۵.۱۱ درصد از پاسخگویان، زن بوده‌اند. تعداد ۲۵ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۱۴.۷ درصد از کل دارای مرتبه علمی دانشیار، تعداد ۷۹ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۴۷.۰۵ درصد از کل پاسخگویان دارای مرتبه علمی استادیار، تعداد ۱۰ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۵.۸۸ درصد از کل پاسخ‌دهندگان دارای مرتبه علمی مربی و تعداد ۵۴ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۳۲.۳۵ درصد از کل پاسخ‌دهندگان غیر هیئت‌علمی بوده‌اند.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

تعداد ۷۸ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۴۷ درصد از کل دارای سابقه کار بیست سال به بالا، تعداد ۲۰ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۱۷.۶۴ درصد از کل پاسخگویان دارای سابقه کار پانزده تا بیست سال، تعداد ۲۵ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۱۴.۷ درصد از کل پاسخ‌دهندگان دارای سابقه کار ده تا پانزده سال و تعداد ۱۰ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۵.۸۸ درصد از کل پاسخ‌دهندگان دارای سابقه کار پنج تا ده سال و تعداد ۲۵ نفر معادل ۱۴.۷ از کل پاسخ‌دهندگان دارای سابقه کار یک تا پنج سال بوده‌اند. تعداد ۱۱۸ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۷۰.۵۸ درصد از کل از دانشگاه علم و هنر و تعداد ۵۰ نفر از پاسخ‌دهندگان معادل ۲۹.۴۱ درصد از کل پاسخ‌دهندگان از دانشگاه علم و فرهنگ می‌باشند.

یافته‌های حاصل از بررسی وضعیت مطلوب و موجود دانشگاه پژوهی

جدول شماره ۴، وضعیت مطلوب، موجود و شکاف بُعد مرجعیت اطلاعات و گویه‌های دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

بعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
مرجعیت اطلاعات	توجه به مستندسازی و اشتراک‌گذاری و انتقال دانش مدیریتی در دانشگاه	۲.۶۱	۳.۸۲	۱.۲۱	-۳.۹
	توسعه ابزارهایی نظیر سیستم‌های پردازش داده، سیستم‌های مدیریت محتوا و داشبوردهای مدیریتی در دانشگاه	۲.۵۲	۳.۷۹	۱.۲۶	-۴.۱۱
	وجود سیستم اطلاعات مرجع و پایگاه‌های اطلاعاتی برای ذخیره و به اشتراک‌گذاری داده‌ها در دانشگاه	۲.۸۸	۳.۹۱	۱.۰۲۹	-۳.۳۳
	توجه به جمع‌آوری اطلاعات دوره‌ای (ترمی و سالانه) در دانشگاه	۳.۲۶	۳.۷۰	۰.۴۴	-۲.۱۴
	تهیه و ارائه گزارش‌های سالانه نظیر اطلاعاتنامه یا گزارش عملکرد دانشگاه	۳.۰۵	۳.۷۹	۰.۷۳	۰
	سهولت در تبادل داده‌ها بین بخش‌های مختلف دانشگاه.	۲.۷۶	۳.۶۴	۰.۸۸	-۳.۴۶
	کل	۲.۸۴	۳.۷۷	۰.۹۲	-۲.۳۷

طبق جدول شماره ۴، در بعد مرجعیت اطلاعات بیشترین شکاف مربوط به گویه " توسعه ابزارهایی نظیر سیستم‌های پردازش داده، سیستم‌های مدیریت محتوا و داشبوردهای مدیریتی در دانشگاه " (۱/۲۶) و کمترین شکاف مربوط به گویه " توجه به جمع‌آوری اطلاعات دوره‌ای (ترمی و سالانه) در دانشگاه " (۰.۴۴) می‌باشد.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

جدول شماره ۵، وضعیت مطلوب، موجود و شکاف بُعد ارزشیابی و پژوهشگری و گویه‌های دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

بعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
ارزشیابی و پژوهشگری	ارزیابی موفقیت فارغ‌التحصیلان در کاریابی و کارآفرینی	۲.۶۷	۳.۹۴	۱.۲۶	-۳.۹۹
	رصد و پایش فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و فرهنگ اخلاقی و رفتاری دانشجویان	۲.۹۴	۳.۲۹	۰.۳۵	-۱.۶۱
	سفارش پروژه‌های تحقیقاتی مرتبط با برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه	۲.۳۲	۳.۶۱	۱.۲۹	-۴.۰۸
	ارزشیابی برنامه‌های آموزشی در دانشگاه	۲.۹۷	۳.۹۱	۰.۹۴	-۳.۷۴
	وجود سنجه‌های ارزیابی عملکرد در دانشگاه	۲.۸۵	۳.۶۷	۰.۸۲	-۴.۰۱
	ارزیابی میزان و روند موفقیت تحصیلی دانشجویان در دانشگاه	۲.۶۴	۳.۶۴	۱	-۳.۹۵
	انجام مطالعات تطبیقی و الگوبرداری از سایر دانشگاه‌ها با هدف تصمیم‌سازی	۲.۵۲	۳.۶۷	۱.۱۴	-۴.۱۲
	کل	۲.۷۰	۳.۶۷	۰.۹۷	-۳.۶۴

طبق جدول شماره ۵ در بُعد ارزشیابی و پژوهشگری بیشترین شکاف مربوط به گویه " سفارش پروژه‌های تحقیقاتی مرتبط با برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه " (۱.۲۹) و کمترین شکاف مربوط به گویه "رصد و پایش فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و فرهنگ اخلاقی و رفتاری دانشجویان " (۰.۳۵) می‌باشد.

جدول شماره ۶، وضعیت مطلوب، موجود و شکاف بُعد پاسخگویی و گویه‌های دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

بعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
پاسخگویی	تعریف شاخص‌های کلیدی برای عملکرد دانشگاه با هدف پاسخگویی	۲.۷۳	۳.۷۹	۱.۰۵	-۰.۹۱
	ارائه آمار و گزارش‌های شفاف و دقیق دانشگاه به ذی‌نفعان بیرونی و درونی	۲.۸۲	۳.۷۶	۰.۹۴	-۳.۷۸
	توجه دانشگاه در برنامه‌ریزی دانشگاهی با توجه به ویژگی‌ها و اولویت‌های ملّی و منطقه‌ای	۲.۷۳	۳.۸۸	۱.۱۴	-۴.۰۷
	توجه دانشگاه به حل مسائل محیطی جامعه، اقتصادی و صنعتی	۲.۷۰	۳.۹۴	۱.۲۳	-۴.۱۳
	استفاده از نتایج نظرسنجی‌ها در روند اداره امور دانشگاه	۲.۷۶	۳.۷۰	۰.۹۴	-۳.۸۸

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

بُعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
	ارائه راه‌کارهای اصلاحی برای اثربخشی برنامه‌های دانشگاهی	۲.۷۹	۳.۷۳	۰.۹۴	-۴.۰۱
	انجام برنامه‌ریزی، ارزیابی و مدیریت دانشگاه به‌صورت تخصصی و علمی	۲.۷۳	۳.۸۲	۱.۰۸	-۳.۸۸
	مشخص بودن سمت‌وسوی فرآیندها و برنامه‌های توسعه خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی در دانشگاه	۲.۸۲	۳.۸۲	۱	-۴.۰۹
	مطالعه و بررسی نیازهای بخش‌های مختلف دانشگاه	۲.۶۱	۳.۷۹	۱.۱۷	-۴.۳۷
	انجام پژوهش‌ها در راستای افزایش بهره‌وری دانشگاه	۲.۵۲	۳.۹۴	۱.۴۱	-۴.۰۶
	ارائه گزارش‌های لازم از عملکرد دانشگاه به ذینفعان بیرونی	۲.۹۱	۳.۷۹	۰.۸۸	-۳.۳۸
	کل	۲.۷۳	۳.۸۱	۱.۰۷	-۳.۶۸

طبق جدول شماره ۶، در بُعد پاسخگویی بیشترین شکاف مربوط به گویه " انجام پژوهش‌ها در راستای افزایش بهره‌وری دانشگاه" (۱.۴۱) و کمترین شکاف مربوط به گویه " ارائه گزارش‌های لازم از عملکرد دانشگاه به ذینفعان بیرونی " (۰.۸۸) می‌باشد.

جدول شماره ۷، وضعیت مطلوب، موجود و شکاف بُعد تصمیم‌سازی و گویه‌های دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

بُعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
تصمیم‌سازی	پشتیبانی از تصمیمات مربوط به آموزش و پژوهش از طریق گزارش‌های مطالعاتی و ارائه پیشنهادهای علمی و سیاستی و سناریوهای مختلف	۲.۷۳	۳.۷۶	۱.۰۲	-۳.۹۸
	تنظیم دستور کارهای شوراهای اصلی دانشگاه مبتنی بر مطالعات پیشین در راستای تصمیم‌سازی بهینه	۲.۶۷	۳.۸۸	۱.۲۰	-۱.۰۶
	انجام تصمیم‌سازی مبتنی بر مطالعات تطبیقی و با توجه به تجارب سایر دانشگاه‌ها و کشورها	۲.۴۴	۳.۸۸	۱.۴۴	-۴.۲۴
	الزام مدیران به تصمیم‌گیری بر اساس پیوست‌های مطالعاتی مربوطه	۲.۵۸	۳.۸۵	۱.۲۶	-۴.۰۶
	کل	۲.۶۰	۳.۸۴	۱.۲۳	-۳.۳۳۵

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

طبق جدول شماره ۷، در بُعد تصمیم‌سازی بیشترین شکاف مربوط به گویه " انجام تصمیم‌سازی مبتنی بر مطالعات تطبیقی و با توجه به تجارب سایر دانشگاه‌ها و کشورها " (۱.۴۴) و کمترین شکاف مربوط به گویه " پشتیبانی از تصمیمات مربوط به آموزش و پژوهش از طریق گزارش‌های مطالعاتی و ارائه پیشنهادهای علمی و سیاستی و سناریوهای مختلف " (۱.۰۲) می‌باشد.

جدول شماره ۸، وضعیت مطلوب، موجود و شکاف بُعد ارتباطات و گویه‌های دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

بعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
ارتباطات	فعالیت دفتری با عنوان دفتر دانشگاه پژوهی و برنامه‌ریزی و ارزیابی در دانشگاه	۲.۲۶	۳.۵۵	۱.۲۹	-۴.۶۱
	توجه مدیران دانشگاه به تعامل دانشگاه با صنعت و جامعه	۳	۴.۱۴	۱.۱۴	-۴.۱۹
	جلب مشارکت همکاران دانشگاهی به‌منظور همکاری در تولید و تبادل اطلاعات	۲.۷۰	۳.۸۸	۱.۱۷	-۴.۰۷
	فعالیت دفتری با عنوان ارتباط با دانش‌آموختگان دانشگاه	۲.۴۱	۳.۶۴	۱.۲۳	-۴.۲۶
	فعالیت دفتری با عنوان ارتباط با جامعه و خانواده دانشجویان دانشگاه	۲.۲۹	۳.۵	۱.۲۰	-۳.۹۴
	ارتباط دانشگاه با بیرون از دانشگاه با هدف ارائه خدمات حرفه‌ای به ذی‌نفعان (صنایع یا دولت)	۲.۵۵	۳.۹۱	۱.۳۵	-۴.۱۷
	کل	۲.۵۳	۳.۷۷	۱.۲۳	-۴.۲۰

طبق جدول شماره ۸، در بُعد ارتباطات بیشترین شکاف مربوط به گویه " ارتباط دانشگاه با بیرون از دانشگاه با هدف ارائه خدمات حرفه‌ای به ذی‌نفعان (صنایع یا دولت)" (۱.۳۵) و کمترین شکاف مربوط به گویه "توجه مدیران دانشگاه به تعامل دانشگاه با صنعت و جامعه " (۱.۱۴) می‌باشد.

جدول شماره ۹، وضعیت مطلوب، موجود و شکاف بعد تحلیل سیاست‌ها و گویه‌های دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی

بعد	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
تحلیل سیاست‌ها	تلاش برای پیاده‌سازی برنامه راهبردی دانشگاه	۲.۷۰	۳.۷۰	۱	-۴.۰۰
	انجام تحلیل‌های مربوط به توزیع و تخصیص منابع مالی در دانشگاه	۲.۷۳	۳.۸۵	۱.۱۱	-۴.۰۷

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

ردیف	گویه	وضع موجود	وضع مطلوب	شکاف	آزمون z
	مطالعه و تحلیل مخاطرات و ریسک اهداف و برنامه‌های دانشگاه	۲.۵۲	۳.۸۸	۱.۳۵	-۴.۲۵
	انجام تجزیه‌وتحلیل و تحقیقات موردنیاز تصمیم‌گیرندگان دانشگاه (تهیه پیوست‌های تصمیم‌سازی)	۲.۴۷	۳.۷۶	۱.۲۹	-۴.۱۴
	توجه به رصد مداوم و بازنگری راهبردها از منظر آینده‌پژوهانه	۲.۵۲	۳.۷۳	۱.۲۰	-۳.۸۹
	تحلیل و بررسی دوره‌ها، رشته‌ها و دروس جدید دانشگاهی موردنیاز	۲.۷۹	۳.۸۸	۱.۰۸	-۴.۱۲
	تحلیل مدیریت دانش و فناوری در دانشگاه	۲.۷۰	۳.۷۹	۱.۰۸	-۴.۰۱
	تحلیل روابط دانش‌آموختگان با دانشگاه و صنعت	۲.۴۴	۳.۸۲	۱.۳۸	-۴.۵۳
	کل	۲.۶۰	۳.۸۰	۱.۱۸	-۴.۱۲

طبق جدول شماره ۹، در بُعد تحلیل سیاست‌ها بیشترین شکاف مربوط به گویه " تحلیل روابط دانش‌آموختگان با دانشگاه و صنعت " (۱.۳۸) و کمترین شکاف مربوط به گویه " تلاش برای پیاده‌سازی برنامه راهبردی دانشگاه " (۱.۰۰) می‌باشد.

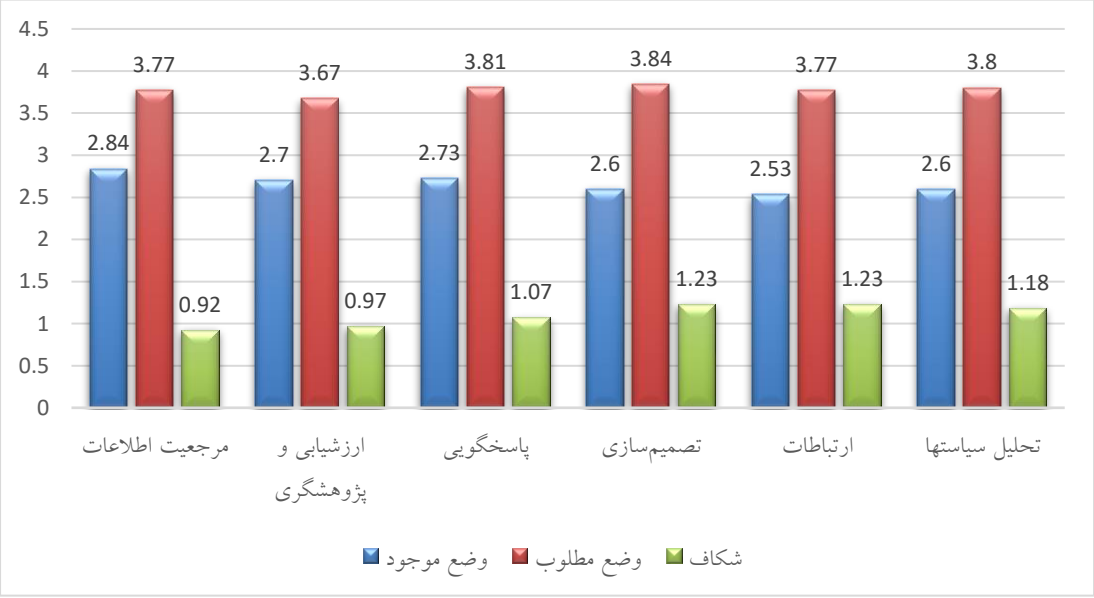

شکل شماره ۱، میانگین وضعیت موجود، مطلوب و شکاف ابعاد دانشگاه پژوهی

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

شکل شماره یک مربوط به میانگین نمراتی است که اساتید و کارشناسان دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی به وضعیت مطلوب و موجود ابعاد دانشگاه پژوهی داده‌اند و همین‌طور میانگین شکاف موجود بین این دو وضعیت را نشان می‌دهد.

مطابق شکل شماره یک، نمراتی که به وضعیت موجود ابعاد دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی داده شده است کمتر از نمرات وضعیت مطلوب می‌باشد. در مجموع در همه ابعاد شکاف وجود داشت و به ترتیب بیشترین تا کمترین شکاف مربوط به: ارتباطات و تصمیم‌سازی (۱.۲۳)، تحلیل سیاست‌ها (۱.۱۸)، پاسخگویی (۱.۰۷)، ارزشیابی و پژوهشگری (۰.۹۷) و مرجعیت اطلاعات (۰.۹۲).

بالاترین شکاف مربوط به ابعاد "تصمیم سازی " و "ارتباطات " و گویه‌ی "انجام تصمیم‌سازی مبتنی بر مطالعات تطبیقی و با توجه به تجارب سایر دانشگاه‌ها و کشورها " در بعد تصمیم سازی و گویه‌ی " ارتباط دانشگاه با بیرون از دانشگاه با هدف ارائه خدمات حرفه‌ای به ذی‌نفعان (صنایع یا دولت)"در بعد ارتباطات می‌باشد؛ و سایر ابعاد به ترتیب (از شکاف بیشتر به کم‌تر)، تحلیل سیاست‌ها، پاسخگویی، ارزشیابی و پژوهشگری و مرجعیت اطلاعات در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. در میان گویه‌ها، بالاترین شکاف مربوط به گویه‌ی " انجام تصمیم‌سازی مبتنی بر مطالعات تطبیقی و با توجه به تجارب سایر دانشگاه‌ها و کشورها "(۱.۴۴) و کمترین شکاف مربوط به گویه‌ی " رصد و پایش فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و فرهنگ اخلاقی و رفتاری دانشجویان " (۰.۳۵) می‌باشد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی، شکاف معناداری میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب ابعاد مختلف دانشگاه پژوهی وجود دارد. این شکاف‌ها به‌ویژه در حوزه‌های کلیدی نظیر «تصمیم‌سازی مبتنی بر مطالعات تطبیقی» و «برقراری ارتباطات حرفه‌ای با نهادهای بیرونی» برجسته‌تر هستند. نتایج نشان می‌دهد که علی‌رغم نیاز آشکار به تحلیل‌های داده محور، سیاست پژوهی و ارزیابی‌های مستمر، ساختار رسمی و نهادینه‌ای تحت عنوان «دفتر دانشگاه پژوهی» در این دانشگاه‌ها شکل نگرفته و فعالیت‌های مرتبط با آن به‌صورت پراکنده، موردی یا غیررسمی انجام می‌گیرد.

از سوی دیگر، یافته‌ها حاکی از ضعف قابل‌توجه در زیرساخت‌های فناورانه و فرآیندهای مدیریتی مرتبط با تولید و استفاده مؤثر از داده‌ها و دانش سازمانی است. در نتیجه، دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی نیازمند تقویت سامانه‌های فناوری اطلاعات، توسعه زیرساخت‌های ذخیره‌سازی و به اشتراک‌گذاری داده‌ها و ترویج فرهنگ‌سازمانی مبتنی بر اطلاعات و دانش هستند. بهره‌مندی از ظرفیت «مرجعیت اطلاعات» به‌عنوان زیربنای تصمیم‌سازی و بهبود عملکرد، مستلزم توجه جدی به توسعه سامانه‌های مدیریت دانش، ارتقاء کیفیت گزارش دهی، مستندسازی فرآیندها و ارتقاء همکاری میان بخشی در دانشگاه‌هاست.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

این یافته‌ها با نتایج مطالعات جهانی در حوزه دانشگاه پژوهی، از جمله پژوهش سربن (۲۰۰۲) که بر نقش حیاتی مدیریت دانش در ارتقاء اثربخشی مؤسسات آموزش عالی تأکید دارد، همسو است. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که دستیابی به مرجعیت اطلاعات در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی مستلزم گذار از وضعیت فعلی به‌سوی یک نظام اطلاعاتی یکپارچه، بهره‌گیری هدفمند از فناوری‌های داده محور و نهادینه‌سازی فرهنگ مستندسازی و گزارش دهی علمی در فرآیندهای مدیریتی است. فقدان این عناصر، یکی از موانع اساسی در ایفای نقش مؤثر دانشگاه پژوهی در پشتیبانی از تصمیم‌گیری‌های کلان و ارزیابی سیاست‌های آموزشی و پژوهشی تلقی می‌شود.

همچنین، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که نقش دانشگاه پژوهی در انجام پژوهش‌های کاربردی و ارزشیابی محور با هدف ارتقاء مستمر عملکرد و تصمیم‌سازی علمی، هنوز در این دانشگاه‌ها به‌صورت نهادینه و نظام‌مند تحقق نیافته است. نظام آموزش عالی وابسته به جهاد دانشگاهی تاکنون از ظرفیت پژوهش‌های دانشگاه پژوهی در تحلیل اثربخشی برنامه‌ها، سیاست‌گذاری‌های بهبود و تصمیم‌سازی‌های راهبردی به‌طور مؤثر بهره‌برداری نکرده است.

همچنین، یکی از خلأهای جدی در نظام ارزیابی دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی، فقدان نظام‌های منسجم و علمی برای سنجش فرهنگ دانشگاهی، رفتارهای دانشجویی و اثرگذاری برنامه‌های فرهنگی است. این کمبود موجب شده است که فعالیت‌های فرهنگی اغلب به‌صورت اجرایی، پراکنده و بدون پشتوانه تحلیلی یا ارزشیابی هدفمند صورت پذیرد. درحالی‌که یکی از کارکردهای کلیدی دانشگاه پژوهی، ارائه‌ی تصویری دقیق، منظم و مستند از وضعیت فرهنگی و اجتماعی دانشگاه است؛ تصویری که بتواند مبنایی برای تصمیم‌سازی مبتنی بر شواهد، اصلاح سیاست‌ها و طراحی نوآورانه برنامه‌های فرهنگی فراهم آورد.

ادغام نظام‌مند این حوزه‌ها در ساختار دانشگاه پژوهی، می‌تواند به درک بهتر از پویایی‌های فرهنگی دانشگاه، شناسایی روندهای رفتاری دانشجویان و ارزیابی اثربخشی اقدامات فرهنگی منجر شود؛ امری که در نهایت به ارتقای کیفیت زندگی دانشگاهی، افزایش مشارکت و احساس تعلق در میان دانشجویان و بهبود تصمیم‌سازی‌های فرهنگی در سطح مدیریت دانشگاه خواهد انجامید.

در حوزه‌هایی مانند «ارزشیابی برنامه‌های آموزشی» و «تدوین سنجه‌های ارزیابی عملکرد»، نیز شکاف‌های زیادی وجود دارد. این امر بیانگر ضعف در استقرار نظام‌های ارزیابی مستمر، مبتنی بر داده و بازخورد دهنده است؛ نظام‌هایی که برای شکل‌گیری چرخه بهبود کیفیت در آموزش عالی ضروری‌اند.

علاوه بر این، یافته‌ها نشان می‌دهد که در بسیاری از موارد، سیاست‌گذاری‌های دانشگاهی فاقد پشتوانه تحلیلی، آینده‌پژوهانه یا مبتنی بر داده‌های میدانی است. اطلاعات لازم یا تولید نمی‌شود، یا به‌درستی در فرآیند تصمیم‌گیری به کار گرفته نمی‌شود. یکی از دلایل اصلی این

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

وضعیت، فقدان ساختاری تخصصی برای تحلیل سیاست‌ها و پشتیبانی علمی از تصمیم‌سازی است. بدون استقرار واحدی سازمان‌یافته همچون «دفتر دانشگاه پژوهی» با مأموریت تولید تحلیل‌های سیاستی، مطالعات آینده‌نگر و پشتیبانی تصمیم‌سازان، انتظار شکل‌گیری سیاست‌گذاری علمی، پاسخ‌گو و پایدار در دانشگاه‌های وابسته به جهاد دانشگاهی واقع‌بینانه نخواهد بود.

این امر حاکی از آن است که فرآیندهای تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی دانشگاهی، هنوز به‌طور کامل از ظرفیت پاسخگویی پژوهش‌محور بهره‌مند نشده‌اند. همچنین، عدم بهره‌گیری مناسب از ظرفیت‌های ارتباطی دانشگاه در توسعه همکاری‌های راهبردی و ارائه خدمات به ذی‌نفعان، موجب کاهش تأثیرگذاری دانشگاه در جامعه و صنعت شده است. ضعف در انتقال دانش و فناوری نیز یکی از پیامدهای این وضعیت است.

در این راستا، تهیه و انتشار گزارش‌های دقیق، قابل‌فهم و به‌موقع از عملکرد دانشگاه شامل گزارش‌های سالانه، اطلاعات نامه‌ها و گزارش‌های تحلیلی و همچنین تدوین گزارش‌های تحلیلی ادواری همراه با پیشنهادهای اصلاحی، می‌تواند زمینه‌ساز ایفای نقش مؤثر دفاتر دانشگاه پژوهی به‌عنوان حلقه واسط میان داده‌ها، تحلیل‌ها و تصمیم‌سازی باشد.

یافته‌ها به‌طورکلی تأکید دارند که بدون تأسیس ساختار تخصصی و فراگیر نظیر «دفتر دانشگاه پژوهی»، تحقق تصمیم‌سازی علمی، شفاف و اثربخش در این دانشگاه‌ها دشوار خواهد بود؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود جهاد دانشگاهی در گام نخست، طراحی، تأسیس و نهادینه‌سازی دفاتر دانشگاه پژوهی در دانشگاه‌های وابسته را به‌عنوان اولویتی راهبردی در دستور کار قرار دهد. این دفاتر می‌توانند نقش بازوی تحلیلی، سیاست پژوه و پشتیبان اجرایی را در نظام مدیریتی ایفا کنند.

در این راستا، تدوین آیین‌نامه‌ها و شرح وظایف استاندارد، توانمندسازی منابع انسانی با رویکردی داده محور و میان‌رشته‌ای و ایجاد زیرساخت‌های لازم برای رصد، ارزیابی و تحلیل سیاست‌ها و عملکردها، از جمله اقدامات کلیدی برای کاهش شکاف‌های موجود و ارتقاء نظام تصمیم‌سازی دانشگاهی است. همچنین، با تقویت ارتباطات هدفمند با صنعت، دولت و سایر ذی‌نفعان، می‌توان ظرفیت پاسخگویی دانشگاه‌ها را ارتقاء بخشید و جایگاه آن‌ها را در تولید دانش سیاست‌محور و کاربردی تثبیت کرد.

در کوتاه‌مدت، تشکیل گروه‌های موقت تحلیل‌گر و بهره‌گیری از ابزارهای موجود فناوری اطلاعات می‌تواند به‌عنوان گام اولیه در مسیر بهبود مدیریت دانش و داده‌ها مورداستفاده قرار گیرد؛ اما در بلندمدت، نهادینه‌سازی دفاتر دانشگاه پژوهی با بهره‌مندی از زیرساخت‌ها و نیروی انسانی متخصص، کلید اصلی تحول ساختاری و افزایش کارآمدی دانشگاه‌ها در تمامی ابعاد دانشگاه پژوهی خواهد بود؛ تحولی که

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

می‌تواند زمینه‌ساز تصمیم‌سازی علمی، ارتباطات اثربخش، پاسخگویی دقیق و پژوهش‌های کاربردی در راستای توسعه پایدار آموزش عالی و جامعه باشد.

در پایان شایان‌ذکر است، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی مواجه بوده است، از جمله برقراری ارتباط حضوری با برخی از اساتید دانشگاه جهت تکمیل پرسش‌نامه مشکل بود و اکثر پژوهش‌های انجام شده در حوزه دانشگاه پژوهی در خارج از کشور انجام شده است.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله مراتب سپاس و قدردانی خود را از استادان ارجمند، آقایان: دکتر سید هادی مرجائی و دکتر علی خورسندی طاسکوه که با راهنمایی‌های علمی، حمایت‌های بی‌دریغ و رهنمودهای ارزنده خویش، نقش بسزایی در ارتقای کیفی این پژوهش ایفا نمودند، صمیمانه ابراز می‌دارم.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافعی در رابطه با نتایج پژوهش ندارند.

منابع

Altbach, P. G., & Kelly, D. H. (1985). Higher education in international perspective. London: Mansell.

Botha, J., Webber, K., Williams, J., et al. (2024). Building capacity in institutional research: Collaboration and complementarity? Tertiary Education and Management, 30, 129–145

Chambers, S. & L.G. Mary (2007). Application: Using Advanced Tools,Techniques and Methodologies, Activities, Vol. 12.

Eryenyu, C., & Atibuni, D. Z. (2025). The role of institutional research (IR) in informing higher education governance practices in East Africa. In Creating dynamic space in higher education: Modern shifts in policy, competencies, and governance (pp. 347–382). IGI Global Scientific Publishing.

Farasatkhah, M. (2009). *University and higher education: Global perspectives and Iran's issues*. Tehran: Nei Publishing. [In Persian]

Fathi Vajargah, K. (2008). Internationalizing curricula in Iran's higher education system: Challenges and prospects [Conference presentation]. The 8th Conference of the Curriculum Studies Association, Babolsar, Iran. [In Persian].

Feeren, A. S., & Aylesworth, M. S. (2001). Using qualitative and quantitative information in academic decisions. In R. D. Howard & K. W. Borland (Eds.), Balancing qualitative and quantitative information for effective decision support (pp. 67–83). New Directions for Institutional Research, 112. San Francisco: Jossey-Bass.

Gagliardi, J., Parnell, A., & Carpenter-Hubin, J. (2018). The analytics revolution in higher education. Change: The Magazine of Higher Learning, 50(2), 22–29.

Javdani, H. (2003). A comparative study of institutional research: A project. Tehran: Institute for Research and Planning in Higher Education. [In Persian].

Johnson, R. B. (1998). Toward a theoretical model of evaluation utilization. Evaluation and Program Planning, 21(1), 93-110.

Kim, Y. H., & Kim, J. (2023). A study on strategies to promote the activation of institutional research data repositories in the field of science and technology. Journal of the Korean BIBLIA Society for Library and Information Science, 34(3), 109–134. https://doi.org/10.14699/KBIBLIA.2023.34.3.109

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]

Marjaee, S. H. (2015). Reviewing the experiences of institutional research (IR) in American universities and developing a model for Iranian universities. Tehran: Institute for Research and Planning in Higher Education. [In Persian]

Mousavi Amiri, T.; M.A. Nemati & M. Khosravi (2015). Challenges and Solutions for the Realization of Institutional Research at Allameh Tabatabaei University. Master's Thesis. Tehran: Allameh Tabatabaei University.

Ne'mati, M. A., Mousavi Amiri, T., & Khosravi, M. (2015). Institutional research: A new approach to strengthening the university–industry relationship. *Industry and University Journal*, 7(25), 1–14. [In Persian]

Saketi, P. (2005). Planning and research of institute [Conference presentation]. Meeting of Heads of Universities, Research and Technology Centers, Ministry of Science, Research and Technology, Tehran, Iran. [In Persian].

Saupe, Joe L. & Montgomery, James R. & Association for Institutional Research. (1970). The Nature and Role of Institutional Research ... Memo to a College or University. [Washington, D.C.]: Distributed by ERIC Clearinghouse, https://eric.ed.gov/?id=ED049672

Sehgal, R., & Rani, N. (2023). Attaining sustainable development goal of quality education through data analytics in institutional research: Insights and applications. In P. Whig, N. Silva, & A. A. Elngar (Eds.), Attaining sustainable development goals through data analytics.

Sepahi, V., Abbaspour, A., Khoshay, A., Rezaei, K., & Rezaei, M. (2021). Presenting a Conceptual Model of Institutional Research Office for the Medical Universities of Iran: A Case Study. Educational Research in Medical Sciences, 10(2)

Serban, A. M. (2002). Knowledge management: The fifth face of institutional research. New Directions for Institutional Research, (113), 37–53. https://doi.org/10.1002/ir.11304

Shakour Shahabi, L., Khorsandi Taskouh, A., Ghayasi Nodoushan, S., Abbaspour, A., & Marjaei, S. H. (2023). A Model of Institutional Research in Universities Affiliated with Academic Center for Education, Culture and Research(ACECR). Teb va Tazkiyeh (Medicine and Purification), 32(2), 108–124. [In Persian].

Volkwein, J. F. (1999). What is institutional research all about? A critical and comprehensive assessment of the profession. New Directions for Institutional Research, (104), 5–20.

Volkwein, J. F. (2008). The foundations and evolution of institutional research. New Directions for Institutional Research, 141, 5–20.

Walleri, R. D. (2003). The role of institutional research in the comprehensive community college. Journal of Applied Research in the Community College, 11(1), 49–56.

Watanabe, M. (2023). Toward synergies between peace and sustainability: Using institutional research data to explore the diversity of participants in SDG-related research. In A. Sharifi, D. Simangan, & S. Kaneko (Eds.), Bridging peace and sustainability amidst global transformations (pp. 15–31). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-99-7572-3_2

Webber, K. L. (2012). The role of institutional research in a high-profile study of undergraduates. Research in Higher Education, 53(7), 711–727.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.20088000.1404.17.1.3.5]